

International

Journal of Human Sciences

ISSN:2458-9489

Volume 16 Issue 2 Year: 2019

**Thematic comparasion
Hermann Hesse's novel
names Beneath The Wheel
(Unterm Rad) and Michael
Haneke's film names The
White Ribbon (Das Weiße
Band)**

**Hermann Hesse'nin Çarklar
Arasında (Unterm Rad) adlı
romanı ile Michael
Haneke'nin Beyaz Bant (Das
Weiße Band) adlı filminin
tematik açıdan
karşılaştırılması¹**

**Funda Kıziler Emer²
Esmâ Şen³**

Abstract

Hermann Hesse, one of the most renowned and well-known Nobel laureates in German literature, is the first years of the 20th century, described in his novel, *Beneath The Wheel (Unterm Rad, 1906)*. The film *The White Ribbon. A German Children's Story. (Das Weiße Band. Eine deutsche Kindergeschichte, 2009)* of Michael Haneke, one of the world-renowned screenwriters and directors of contemporary German cinema, covers the years of World War I 1913-1914.

The main point of criticism in both works is the criticism of education and ideological education policies that dominated the period. In the two works of which one is a novel and the other is a film, we choose them as a thematic aspect, cover the period between 1900 and 1914. In other words, in the first quarter of the 20th century, the criticism of education in Germany and all over Europe is criticized. In this study,

Özet

Alman edebiyatının Nobel ödüllü ve dünya çapında tanınmış çok yönlü yazarlarından biri olan Hermann Hesse'nin *Çarklar Arasında (Unterm Rad, 1906)* adlı romanında anlatılan zaman dilimi 20. yüzyılın ilk yıllarıdır. Çağdaş Alman sinemasının ödüllü ve dünya çapında ün salmış senarist ve yönetmenlerinden biri olan Michael Haneke'nin *Beyaz Bant. Bir Alman Çocuk Öyküsü. (Das Weiße Band. Eine deutsche Kindergeschichte, 2009)* adlı sinema filmi ise I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği yılları 1913-1914 kapsar.

Her iki eserde de temel eleştiri noktası, döneme egemen olan eğitim anlayışı ve ideolojik eğitim politikalarına yöneliktir. Çalışma konusu olarak seçtiğimiz biri roman, diğeri film türünde olan iki eser de tematik açıdan, 1900 ila 1914 yılları arasındaki dönemi kapsar. Yani eserlerde 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Almanya'da ve tüm

¹ Bu çalışma Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yapılan Yüksek Lisans Tez çalışmasından üretilmiştir.

² Doç. Dr., Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, fkiziler@sakarya.edu.tr

³ Sakarya Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, esmacimensen@hotmail.com

we will compare the two German works with each other on the basis of this 'common subject'. We will limit the comparative analysis of the education problem in selected works to the first quarter of the 20th century based on the time periods described in the works. Within the scope of our study, we will present a critique of the ideological education concept that dominated this period Germany and at the same time laid the foundations of World War I.

In the analysis of these two works, which we compare in the common theme axis, we will use the comparative literature method. In the study, we will use an eclectic method in which we will harmonize the methods of text analysis (werkimmanent) and non-text extern (werkextern) in a balanced way.

Keywords: Hermann Hesse; Michael Haneke; Beneath The Wheel; The White Ribbon; Educational Problematic.

[\(Extended English summary is at the end of this document\)](#)

Avrupa genelinde egemen olan eğitim anlayışının eleştirisi yapılır. Biz de bu çalışmada, her iki Almanca eseri, saptadığımız bu 'ortak konu' ekseninde birbiriyle karşılaştıracaktır. Seçtiğimiz eserlerdeki eğitim sorunsalının karşılaştırmalı analizini, eserlerde anlatılan zaman dilimlerini temel alarak yalnızca 20. yüzyılın ilk çeyreğine sınırlandıracağız. Çalışmamız kapsamında, bu dönem Almanya'sına egemen olan ve aynı zamanda I. Dünya Savaşı'nın temellerini atan ideolojik eğitim anlayışının eleştirisini sunacağız.

Ortak tema ekseninde karşılaştıracığımız bu iki eserin analizinde temel olarak karşılaştırmalı edebiyat bilimi yöntemini kullanacağız. Çalışmada, ayrıca metiniçi (werkimmanent) ve metindışı (werkextern) metin inceleme yöntemlerini dengeli biçimde harmanlayacağımız eklektik bir yöntemden yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hermann Hesse; Michael Haneke; *Çarklar Arasında*; *Beyaz Bant*; Eğitim Sorunsalı.

1. Giriş

Bu çalışmada Hermann Hesse'nin *Çarklar Arasında* (Unterm Rad, 1906) adlı romanıyla Michael Haneke'nin *Beyaz Bant. Bir Alman Çocuk Öyküsü*. (*Das Weiße Band. Eine deutsche Kindergeschichte*, 2009)* adlı sinema filmi 'ortak tema' ekseninde karşılaştırılacaktır.

Karşılaştıracığımız bu iki eser, sanatın iki ayrı dalına mensuptur: Bunlardan ilki edebiyat sanatına mensup, epik türün temsilcisi olan bir roman, diğeri ise 7. Sanat adı verilen sinema sanatına mensup bir filmidir. Dolayısıyla bu çalışmada, edebiyatın disiplinler ve sanatlar/ medyalar arası ilişkiler imkânları açığa çıkarılacaktır. Temel olarak karşılaştırmalı edebiyat bilimi yöntemini kullanacağımız çalışmada, metiniçi (werkimmanent) ve metindışı (werkextern) metin inceleme yöntemlerini dengeli biçimde harmanlayacağımız eklektik bir yöntemden yararlanılacaktır.

Karşılaştıracığımız eserler dünya çapında tanınan savaş karşıtı Alman sanatçılar tarafından yaratılmıştır. Alman edebiyatının Nobel ödüllü (1946) ve dünya çapında tanınmış çok yönlü yazarlarından biri olan Hermann Hesse'nin *Çarklar Arasında* (Unterm Rad, 1906) adlı romanında anlatılan zaman dilimi 20. yüzyılın ilk yıllarıdır. Çağdaş Alman sinemasının ödüllü ve dünya çapından ün salmış senarist ve yönetmenlerinden biri olan Michael Haneke'nin *Beyaz Bant. Bir Alman Çocuk Öyküsü*. (*Das Weiße Band. Eine deutsche Kindergeschichte*, 2009) adlı sinema filmi ise I. Dünya Savaşı'nın patlak verdiği yılları 1913-1914 kapsar. Yani biri roman, diğeri film türünde olan iki eserde anlatılan olaylar 1900 ila 1914 yılları arasındaki dönemi ele alır. Her iki eserde de temel eleştiri noktası, bu dönemlere egemen olan eğitim anlayışı ve ideolojik eğitim politikalarına yöneliktir. Bir başka söylemle seçilen eserler 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Almanya'da ve tüm Avrupa genelinde egemen olan eğitim anlayışının eleştirisini sunmaktadır. Bu nedenle çalışmamızda dönem Almanya'sına egemen olan ve aynı zamanda I. Dünya Savaşı'nın temellerini atan ideolojik eğitim anlayışına

* <https://www.fullhdfilmsitesi1.net/beyaz-bant-the-white-ribbon-turkce-dublaj-izle.html>

değinererek, her iki Almanca eseri saptadığımız bu ortak konu (eğitim sorunsalı) ekseninde birbiriyle karşılaştıracağız.

Bu çalışmadaki temel amacımız; Alman edebiyat ve sinema dünyasının dünyaca tanınan nitelikli metinleri aracılığıyla, gelecek nesillerin biçimlenmesinde ve sağlıklı toplumlar inşa edilmesinde eğitimin çok önemli bir rol oynadığı, eğitim anlayış ve politikalarındaki çarpıklık ve aksaklığın, dünya toplumlarının (ve dolayısıyla dünya barışının) yalnızca bugününü değil, geleceğini de sakatlayacağı gerçeğine dikkat çekmektir.

Çalışmamızda, iki ayrı sanat dalına mensup/ iki farklı medya ürünü olan bu iki kült eseri 'ortak tema' ekseninde analiz ederken, karşılaştırma metodundan yararlanacak, kısmen de medyalararasılık yöntemiyle edebiyatın sinema dünyasıyla etkileşimleri konusuna açıklık getirmeye çalışacağız. Günümüzün postmodern medya dünyasında, karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarının yalnızca aynı yazın türleri arasında benzerlik, farklılık ya da koşutlukları araştırmakla sınırlanmayacağını, somut ve makul bir karşılaştırılabilirlik noktası saptanabildiği takdirde, aynı zamanda edebi bir yapının farklı bir sanat dalı/medya ile de karşılaştırılması biçiminde gerçekleştirilebileceğini göstereceğiz. Bu çalışma, farklı medyalar arasındaki konu ortaklığını karşılaştırması bağlamında medyalararasılık kavramına da iyi bir örnek teşkil etmektedir.

2- İki Alman Sanatçı: Hermann Hesse ve Michael Haneke

Romanları, öyküleri, masalları, şiirleri, makale ve deneme yazılarıyla Alman edebiyatının en seçkin yazarlarından biri olan Hermann Hesse, (02.07.1877) Almanya/Suabia (şimdiki Baden-Württemberg) eyaletinde bulunan Calw'de dünyaya gelmiştir. "Baba tarafından Baltık-Alman, anne tarafından Suebya soyundan" gelen yazarın babası "(e)ğitim görmüş bir misyoner(dir)", hatta "Hindistan'da kısa süren bir misyonerlik etkinliği)" olmuştur. (Zeller, 1997, 219). Koyu Protestan, disiplinli ve entelektüel bir ailenin ferdi olan Hesse, ailesi tarafından kendileri gibi dindar bir birey olarak yetiştirilmeye çalışılmıştır. Dine aşırı derecede bağlı olan Pietist ailesi, Hesse'yi bir rahip olarak yetiştirmek istemiştir. Ancak Hesse, babasının zengin kütüphanesindeki kitapları okuyarak kendini bir rahip değil, çok yönlü bir sanatçı olarak yetiştirmiştir. (Bkz. Frenzel, 1987, 490; bkz. Aytaç, 1983, 68; bkz. Alperen, 1994, 11).

1891-1892 yılları arasında, ailesinin isteği doğrultusunda Maulbronn Manastırındaki Protestan İlahiyat Okulu'nda öğrenim görmeye başlar. Ancak ertesi yıl okuldan kaçır. Başarısız bir öğrenci portresi çizen Hesse, 1895'te de Tübingen'deki bir kitapçıda çıraklık eğitimine başlar. Eski Yunan felsefesi, Klasisizm akımının öncüsü Johann Wolfgang von Goethe'nin ve romantik dönemin öncülerinin tüm eserleri okuma tutkusunun odak noktasında yer alır. Bu süreçte adeta kitapların dünyasına gömülür. *Romantische Lieder* ve *Eine Stunde hinter Mitternacht* adlı ilk eserlerini kaleme alır. 1899 yılı Hesse'nin yazarlık kariyerine başlayıp okurlarıyla buluştuğu yıldır. Ağırlıklı olarak nesir kategorisinden roman türünde eserler kaleme alan Hermann Hesse, şiir türünde de birçok eser vermiş ve çeviriler yapmıştır. Hesse yaptığı suluboya tablolarla, yazar-şair-çevirmen kimliklerine ressamlığı da ekleyen çok yönlü bir sanatçıdır. Yeni Romantizmin (Neu-Romantik) dünya çapındaki yetkin temsilcilerinden sayılan Hesse, yazarlık kariyerindeki ilk büyük başarısını *Peter Camenzind*'le (1904) elde eder. (Bkz. Zeller, 1997, 219). Hesse'nin bu eseri özyaşamöyküsel (otobiyografik) roman türünü zirveye taşır. Eserin ana kahramanı olan Peter Camenzind'in ruhsal açıdan bunalımlı halleri, depressif ruh haline çözüm arayışları, ünlü yazarın "1900'lü yıllardaki yaşantısının bir yansımasıdır." (Alperen, 1994, 20). 1904'te evlenen Hesse, Konstanz Gölü civarına yerleşir. 1911'deki Hindistan gezisi yaşamında bir dönüm noktası oluşturur. Ertesi yıl ruhsal rahatsızlıkları olan eşinden boşanır ve ömrünün sonuna dek yaşayacağı Tessin/ Montolagna'ya yerleşir. 2. evliliği çok kısa sürer, 1931'de yeniden evlenir. 1946'da Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan yazar 1962'de, ardında çok sayıda önemli eser bırakarak yaşamdan ayrılır. (Bkz. Aytaç, 1983, 66-69).

Hesse, çalışmamızın odak noktasındaki *Çarklar Arasında* (Unterm Rad) adlı romanında, bizzat kendi izlenim ve deneyimlerinden yola çıkarak Malbronn Manastır Okulu'ndaki baskıcı eğitim dizgesini eleştirir. Manastırda öğrencilere dikte edilen “dogmatik öğretilerle” hesaplaşarak, birer “ruh biyografisi” niteliği taşıyan daha sonraki eserlerinde gittikçe daha çok belirginleşecek olan hakikatin insanın kendi iç dünyasında olduğu savını⁴ öne sürer. (Bkz. Rothmann, 2003, 257; bkz. Zeller, 1997, 139). Aytaç'ın söylemiyle “melankolik-romantik bir atmosfer içinde işleyen eser, otoriter okul eğitimine karşı ağır bir eleştiridir.” (Aytaç, 1983, 81; bkz. Alperen, 1994, 22). Kupfer, “bir pedagoğ değil, bir yazar” olmasına karşın Hesse'nin hemen hemen tüm romanlarında ciddi bir eğitim eleştirisi boyutunun varlığına dikkat çeker:

“Hesse ist Schriftsteller, nicht Pädagoge. Aber er stellt Fragen und gibt Antworten, die durchaus in einen pädagogischen Bezugsrahmen passen. Probleme des rechten Lebensweges, der Erziehung, des Lernens, der Identitätsfindung beschäftigten ihn immer wieder. Vor allem die Haltung des jungen Menschen in der modernen Gesellschaft, seine Auseinandersetzung mit der Bürgerwelt, eine Trennung vom Elternhaus, seine Versuche, ein eigenes Leben zu führen, persönliche Erfahrungen zu machen und sich ein neues Wertesystem jenseits der platten industriellen Erfolgskategorien zu schaffen- diese Grundthemen in Hesses Romanen sind auch aktuelle pädagogische Themen unseres Jahrhunderts, in denen es darum geht, inwieweit und in welchem Sinne so etwas wie Erziehung überhaupt möglich ist.” (Kupfer, 1984, 185).

İki büyük Dünya Savaşı'nın kıyım ve yıkımlarına maruz kalan savaş karşıtı Hesse, içinde yaşadığı büyük kriz dönemine koşut olarak çok ağır bunalımlar yaşamış, kronik depresyona yakalanmıştır. Ancak yılmayıp her seferinde güçlü inancı sayesinde ayağa kalkabilmeyi ve acılarını sanatsal üretkenliğe çevirmeyi başarmış, özyaşamöyküsel nitelikteki eserleriyle dünya çapında tanınan bir yazar haline gelerek, özellikle genç neslin adeta “guru”su olmuştur:

“Kendisini kimi zaman intiharın eşğine sürükleyen, kimi zaman bir ermiş bilgeliliğine ulaştıran gelgitlerle dolu yaşamını kendisine yazınsal kaynak edinen Hesse'nin yapıtlarında, kendilerinin de yaşadığı içsel çatışma ve arayışları bulan genç kuşağın büyük ilgisi Hesse-kült'ünün doğmasına neden olmuştur. (...) Özellikle yetmişli yıllarda yazarın ünü, ortalığı kasıp kavuran bir hızla Almanya'nın dışına taşmıştır. Burjuva karşıtı avangartların; her tür “Quitsider”in; hippilerin, savaş, ırkçılık, para kazanma ve tüketim hırsı karşıtlarının ve doğu dinlerini benimseyenlerin adeta “guru” su durumuna gelmiş ve yapıtları - “Sidarta” ve “Bozkırkurdu” en favori kitaplarıydı - Amerika başta olmak üzere Arjantin, Japonya, Kore, Tayland, Rusya, Makedonya ve İskandinav ülkelerine kadar neredeyse tüm dünyada büyük yankılar uyandırmıştır.” (Kızılar, 1998, IV).

⁴ “İlkçağ dünyasından getirdiği sümüksü ve yumurta kabuklarını kırmaya çalışarak kendi öz'ünü gerçekleştirmeyi, “insan” olmaya olabildiğince yaklaşmayı kendisine giden bu zorlu yol'u erek edinmesi gerektiğini, sağlıklı toplumlara ve daha güzel bir dünyaya ulaşmanın ancak bu şekilde gerçekleşebileceğini savunarak kendince bir insanlık felsefesi yaratan, ürkünç savaş sahneleriyle dolu, kapkaranlık bir dönemde yaşamış olmasına karşın, insanlığa olan umudunu hiç yitirmeyen bu hümanist yazarın yapıtları, içerdiği mesajlar bakımından günümüz dünyasında da büyük bir önem taşımaktadır.” (Kızılar, 1998: V).

Hermann Hesse'nin düzyazı türündeki önemli eserleri; *Peter Camenzind* (1904), *Unterm Rad* (1906), *Demian* (1919), *Siddharta* (1922), *Der Steppenwolf* (1927), *Narziss und Goldmund* (1930), *Morgenlandfabri* (1932) ve *Das Glasperlenspiel* (1943) şeklinde sıralanabilir. (Bkz. Aytaç, 1983, 72-82).

Çalışmamızın bir diğer araştırma nesnesi olan *Beyaz Band (Das Weiße Band)* filminin senarist ve yönetmeni Michael Haneke'dir. 23.03.1942 tarihinde, Fritz Haneke ve Beatrix von Degenschild'in oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Münih doğumlu ünlü Alman sanatçı Viyana'da yetişmiştir. Viyana Üniversitesi'nde felsefe, psikoloji ve tiyatro bilimleri alanlarında öğrenim görmüştür. Aldığı bu çok yönlü sanat eğitimi sayesinde kendisini, “toplumu doğru bir şekilde ve etkili olarak gözlemleyen bir realist olarak” (Aktaran: Oylum, 2016, 109) tanımlayan Haneke, senaryo yazarlığı ve yönetmenliğinin yanı sıra film ve edebiyat eleştirmenliği de yapar. 1967-1970 yılları arasında Südwestrundfunk'da çalışan sanatçı, ilk yazarlık ve yönetmenlik deneyimlerini 1970'lerde kazanır. 1989'da *Der Siebente Kontinent (Yedinci Kata)* adlı uzun metraj filmiyle sinema dünyasına ilk ciddi adımını atar.

Michael Haneke filmlerinde genellikle insanın varoluş sorunsalını irdeler. Modern büyük şehir yaşamında insanın yabancılaşmışlığı, yalnızlığı ve anonimliği gibi psikolojik konular en sık işlediği izleklerdir. Ancak o, filmlerinde asla her şeyi olduğu gibi gözler önüne sermez, oldukça kapalı ve ağır bir üslup kullanır. İzleyicinin film salonundan; bir Haneke Filmi izleyip öylece çıkması imkânsızdır. Haneke, filmlerinin üzerinde düşünülmesini ve o havayı soluyormuşçasına duyumsanmasını ister. Bunu yaparken de seyirciyi huzursuz etmekten çekinmez, bu nedenle Haneke filmleri “huzursuzluğun sineması” diye nitelendirilir. *Benny's Video*'da (1992) sırf nasıl olduğunu görmek için çocuğun kızı öldürmesi, *Caché* de (2005) erkeğin ansızın intihar etmesi, sanatçının seyircisini kasıtlı olarak rahatsız ve huzursuz eden tavrının bir ürünüdür. Haneke sinemasının rahatsız ediciliği, zengin bir ailenin gaspçılar tarafından yazlık evlerinde öldürülmesini anlattığı *Funny Games*'de (1997/2007) zirve yapar. (Bkz. Oylum, 2016, 109-113; bkz. Keleş, 2016, 215-219; bkz. kinomachtschule.at, 2019).

Bu filminden sonra ünü oldukça artan senarist-yönetmen Fransa'da dünya çapında ünlü oyuncularla birlikte çalışmaya başlar. 2005 yılında *Caché* ile Cannes Film Festivali'nde En İyi Yönetmen Ödülü'nü, *Beyaz Band (Das Weiße Band-2009)* adlı filmiyle de Cannes'da En İyi Film Ödülü'nü alır. (Bkz. Oylum, 2016, 109-111) Haneke çalışmamıza konu olan *Beyaz Band (Das Weiße Band-The White Ribbon, 2009)* adlı filmdeki olayları beyaz perdeye aktarırken, izleyicileri anlatılan dönemin Almanya'sına götürmek için ne derece titizlikle çalıştığını şöyle anlatır:

“Çekeceğiniz sahneler inandırıcı olmalı *Beyaz Bant* filmi çekerken referanslarımızdan biri o dönemdeki siyah- beyaz fotoğraflardı. Bu yüzden kastı oluştururken özellikle filmdeki ekstraları, anlatmaya çalıştığımız tarihi ve toplumsal içeriği verebilecek eski görünümlü yüzler aradık. Enteresandır, bugünün Alman çiftçileri arasında aradığımız özellikte yüzler bulamadık. Sanırım şu anki koşullar eskisi kadar zor değil, bu yüzden rüzgâr ve mevsim koşulları insanların yüzlerinde eskisi gibi derin izler bırakmıyor. Bu yüzden kilisede ve hasat şenliğindeki çiftçileri oynayacak figüranları bulmak için Romanya'ya gitmek zorunda kaldık. Onları arabayla alıp çekim için 2000 km uzaklıktaki sete getirdik. Çocuklar için de durum aynıydı. Sadece yetenekli değil aynı zamanda vermek istediğimiz çocuk görüntüsüne sahip ve rolünü inandırıcı şekilde yerine getirebilecek çocuklar aradık. Bu nedenle kast için 7000 çocukla görüştük. Çok uğraştık ama buna değdi.” (Aktaran: Oylum, 2016, 111-112).

Oylum'un aktarımıyla, kendi eserlerini “kimsenin kolayca ve içi rahat bir şekilde seyredebeyeceği filmler” olarak tanımlayan Michael Haneke, *Amour* (2012) adlı filmiyle yine bir Altın Palmiye Ödülü ve ayrıca En İyi Yabancı Film dalında Oscar Ödülü kazanır. (Bkz. Oylum, 2016, 112). Haneke'nin filmografisinde öne çıkan bazı filmler; *Der siebente Kontinent* (1989), *Benny's Video* (1992), *Das Schloss* (1997), *Funny Games* (1997), *Code inconnu* (2000), *Die Klavierspieler* (2001),

Caché (2005), *Funny Games U.S.* (2007), *Das weiße Band. Eine deutsche Kindergeschichte* (2009) ile *Amour* (2012) şeklinde sıralanabilir. (Bkz. kinomachtschule.at, 2019; bkz. Oylum, 2016, 113).

3. Karşılaştırmalı Edebiyat ve Medyalararasılık Kavramlarına Özet Bir Bakış

Tarihsel açıdan kökeni 19. yüzyıl Fransa'sına dayanan karşılaştırmalı/mukayeseli edebiyat (Komparatistik) kavramı, Fransızca "littérature comparée", İngilizce "comparative literature", Almanca "Komparatistik/ Vergleichende Literaturwissenschaft", Hollandaca "vergelijkende literatuurwetenschap", İtalyanca "letteratura comparata", İspanyolca "literatura comparada" sözcükleriyle ifade edilir. (Bkz. Rousseau, A.M.; Pichois, Cl., 1994, 18).

Enginün'ün belirttiği gibi "(b)ir terim olarak Mukayeseli Edebiyat, edebiyat araştırmalarının bir sahasıdır." (Enginün, 1992, 11). Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları seçilmiş eserler arasındaki benzerlik, ortaklık, analogi veya farklılıkların ortaya çıkarılması şeklinde gerçekleştirilir. Aytaç, herhangi bir şekilde "karşılaştırılabilirlik" özelliği gösteren; örneğin (bizim burada gerçekleştirmeye çalıştığımız gibi) "konuda, motifte, anlatım tekniğinde benzerlik, etkilenme vb. ilişkiler" barındıran en az iki eserin birbiriyle karşılaştırmalı olarak analiz edilebileceğine dikkat çeker. (Aytaç, 2003, 105).

Kefeli'nin tanımıyla "karşılaştırmalı edebiyat benzerlik, tesir ve yakınlık meselelerini inceleyen sistemli bir sanat olarak nitelendirilir." (Kefeli, 2000, 9). Demek ki karşılaştırmalı edebiyat en az iki eserin; biçim, üslup ve tematik açıdan birbiriyle karşılaştırılması esasına dayanır. Edebiyatbiliminin bu önemli dalı temelde "(f)arklı milletlerin, farklı dil ve kültürlerin edebi metinlerini inceleyerek onlar arasındaki paralelliği, benzer ve farklı noktaları" (a.g.e.) saptamaya yönelir. Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları kökeninde ulusal sınırları aşarak farklı/öteki kültürlere, dil ve edebiyatlara (dünya edebiyatına) açılma itkiyle hareket eder. Ancak "ulusarüstü" ("übernational"/ "supranational") bir nitelik taşıyan komparatistik, ulusal sınırlar içinde çalışma olanağını da her zaman saklı tutar, yani aynı dil, din, kültür, edebiyat ürünü olan eserler de birbirleriyle karşılaştırılabilir. Aytaç'ın söylemiyle; "ulusal edebiyatın bir eseri aynı edebiyattan bir başka eserle karşılaştırılabildiği gibi, aynı yazarın farklı dönemlerine ait iki eseri de karşılaştırılabilir." (Aytaç, 2003, 105). O halde karşılaştırmalı edebiyatbilimini, "ayrı ayrı eserlerdeki, yazarlardaki ya da edebiyat akımlarındaki benzerlik ve farklılıkların, bunların birbirleriyle etkileşimlerini, alımlanmaları ya da türleri konusundaki sorunları, genellikle "genetik" ve ya "tipolojik" karşılaştırma yöntemleriyle araştıran disiplinler arası nitelikteki bilim dalı" (Emer Kıziler, 2017, 156; bkz. Emer Kıziler, 2012, 8) olarak tanımlayabiliriz.

Rousseau ve Pichois'in tanımıyla karşılaştırmalı edebiyat, "edebiyatı insan ruhunun hususi fonksiyonu olarak daha iyi anlayabilmek için tarih, eleştiri ve felsefe aracılığı ile yapılan analitik tasvir, yöntemsel ve ayrımsal bir karşılaştırma, dilbilimlerarası ve kültürlerarası edebi hadiselerin suni bir yorumudur." (Rousseau, A.M., Pichois, Cl., 1994, 184). Ancak karşılaştırmalı edebiyatı "hangi bağlamda ele alırsak alalım, farklı kültürlere ve edebi türlere bir açılım ve ufuk genişletme şeklinde incelen(diğini)" (Kefeli, 2000: 9) vurgulamak gerekir.

Yavuz Bayram bir karşılaştırmalı edebiyat çalışmasının; düşünce, konu veya biçim özellikleri açısından, ortak, benzer ve farklı yönler ekseninde karşılaştırılabileceğini belirtir. (Bkz. Bayram, 2004, 71). Karşılaştırılacak eserlerin öznitelikleri karşılaştırma yapmada belirleyici bir rol oynar, bu nedenle karşılaştırmalar araştırmacıların yaratıcılığıyla da birleşerek çok daha farklı seçeneklerle çeşitlendirilebilir. Biz bu çalışmada, yukarıda sıralanan sınıflandırmalardan ilkinin gerçekleştirmeye çalışacağız; yani seçilmiş eserlerdeki konu ortaklığını karşılaştıracacağız. İki farklı eser aynı dilde aynı kültürde dahi olsa, aynı konuyu farklı şekillerde işleyebilir. Ortak konuların ya da motiflerin işlenmesine rağmen özgün eserlerin ortaya çıkması, o konunun farklı şekillerde işlenmesiyle sağlanabilir. Farklı şekillerde işlenmesinden kasıt; işlenen konunun başka bir bakış açısı, başka bir anlatım tutumu içerisinde sunulmasını, semantik ve stilistik düzlemde alt yapısının farklı olmasını ifade eder. Aytaç, ortaçağda yayılan *Doktor Faust* efsanesinin 16. yyda Marlowe, 18. yyda Lessing, 19. yyda Goethe, 20. yyda ise Thomas Mann tarafından konu edilmesini buna örnek olarak gösteriyor. (Bkz. Aytaç, 2003: 11).

Hesse'nin *Unterm Rad*'i ve Haneke'nin *Das Weiße Band*'i iki farklı sanat/medya dalına mensup eserler oldukları için, burada uygulayacağımız karşılaştırma metoduna “medyalararasılık” kavramı da girmektedir. Ancak bu kavramı açıklamak için önce medya nedir sorusuna yanıt aramak gerekiyor: “Medya” kavramı etimolojik olarak Latince “medius” kavramına dayanır; “aracı(lar)”, “aracılık eden”, “arada bulunan”, “orta”, “ortada bulunan” vb. anlamlara gelir. (Bkz. Aytaç, 2002, 1; Kayaoğlu, 2009, 16). Aytaç, genel anlamda “aracılar” anlamına gelen medya kavramının, günümüzde dar anlamda kitle iletişim araçları (gazete, dergi, televizyon, cep telefonu, bilgisayar, tablet, vb.) için kullanıldığına dikkat çeker. (Bkz. Aytaç, 2002, 1).

Medyalararasılık kavramı da kabaca; “geleneksel olarak farklı oldukları kabul edilmiş en az iki ifade ya da iletişim medyasının amaçlanan bir sanat yapıtı içinde kanıtlanabilen kullanımı ya da dâhil edilişi” (Aslan, 2016, 52) şeklinde tanımlanabilir. Kayaoğlu'nun “medyalararasılık” tanımı, kavramı oldukça net bir hale getiriyor:

“Medyalararasılık, medyalar arasındaki karşılıklı etkileşimden yararlanmak üzere yazarlar ve sanatçılar tarafından kullanılan estetik bir yöntem olarak tanımlanabilir. Belli bir medyaya özgü teknikler, konular, anlatım biçimleri, söylemler vs. başka bir medyada taklit ya da konu edildiğinde, bu yabancı medyanın teknikleri, biçimleri, söylemleri ve içerikleri konu eden ya da öykünen medyaya bir anlamda dâhil edilmiş oluyor. Böylece bu öykünen ya da konu eden medyanın sınırlarını genişleten ona bir anlam ve özellik katan durumlar ortaya çıkabiliyor. Buradan hareketle, en genel anlamıyla medyalararasılık, konvansiyonel olarak farklı oldukları kabul edilmiş en az iki ayrı ifade ya da iletişim medyasının bir sanatsal üründe fark edilebilir ve kanıtlanabilir biçimde yer alması olgusunu ifade eder.” (Kayaoğlu, 2009, 9).

Birçok farklı sanat dalını ve medyayı içine alan bir üst kavram olarak 90'lı yıllarda Alman dil ve yazın çevresinde kendine yer edinmeye başlayan “medyalararasılık” kavramı (Bkz. Zemanek, 2012, 166), içinde yaşadığımız postmodern enformasyon ve medya çağının önemli bir bileşeni konumundadır. Milenyumda ileri derecede yüksek teknoloji ürünü olan yeni medyaların art arda çıkması ve gittikçe daha çok yaşamımızın parçası haline gelmesi, medyalararasılık kavramının hemen her alanda yaygınlaşmasına neden olmaktadır. Farklı medyalar arasındaki geçişlilik de; edebi eserlerin (başta roman olmak üzere) ve edebi unsurların senaryo metinlerine, sinema filmlerine ve TV dizilerine kaynak/ temel oluşturarak (yeniden) aktarılması sürecini, örneğin edebi metinlerin sinemaya uyarlanması (“Verfilmung”) olgusunu doğurmaktadır.⁵ Görsel iletişim çağında televizyon, video ve sinema ekranı (kuşkusuz buna bilgisayar, tablet ve cep telefonu ekranlarını da eklemek gerek) yaşamımızın büyük bir kısmını kaplamıştır. (Bkz. Baker, 2011, 89-101). Kefeli'nin söylemiyle “13.-14. yüzyıllara hatta daha da eskilere uzanan kitap okuma saatleri nasıl ses, görüntü ve hikâye üçgeni içinde ilgiyi arttırıyorsa günümüzde de sinema göze, kulağa hitap ederek, resmin kalıcılığından yararlanarak insanları meşgul edip hayal güçlerini çalıştırmaktadır.” (Kefeli, 2000: 21). Hatta Jameson'a göre, “(i)çinden çıktığı toplumu betimleme gibi geleneksel bir işlevi olan sanat yapıtı artık roman değil, film(dir).” (Aktaran: Büker, 2014, 9).

⁵ Kefeli, romandan sinemaya yapılan uyarlamalar konusunu şöyle aydınlatıyor: “Bir anlamda romanın senaryolaştırılması onun adeta bir başka sistem içinde ifade edilmesi yani bir nevi tercüme edilmesidir. Kelimeler resimlere dönüştürülmektedir. Burada da bir tür uyarılma – tercüme söz konusudur. Senaryo metnin başka dillere tercümesi gibi değerlendirilmelidir. Bu noktada iki tür ile karşılaşıyoruz. 1-Sinema- roman: bir filmin bir roman yazarı tarafından roman haline getirilmesi. 2-Roman-film: bir romanın senaryolaştırılması.” (Kefeli, 2000, 23). Bu konuda ayrıca bkz: (Keleş, 2017:169-173).

Her geçen gün bir yenisi ya da daha üst bir versiyonu üretilen çeşitli medyaların yaşamımızı dört bir koldan istila etmesi, her alana olduğu gibi genel ve karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarına da sirayet eder. Nitekim karşılaştırmalı edebiyatın ilk başlarda yalnızca “iki farklı edebiyatın ya da kültürün karşılaştırılması şeklinde” nitelendirilirken, daha sonraları “disiplinler arası bir alan olarak edebiyat-psikoloji, edebiyat-sosyoloji, edebiyat-felsefe, edebiyat ve diğer güzel sanatlar-resim, müzik, fotoğraf ilişkileri, özellikle son yıllarda ise edebiyatın bir uzantısı olarak nitelenen sinema ile olan yakın bağları(nın)” incelenmesi ve “bu farklı alanlar(ın) teknik, üslup gibi açılardan” (Kefeli, 2000: 9) karşılaştırılması bunun bir doğurgusudur. Tüm bu olgular karşısında karşılaştırmalı edebiyat kavramının yeniden tanımlanması gereksinimi doğmuştur. (Bkz. Emer Kıziler, 2019, 159-182). Bu yeniden tanımlama girişimlerinde en başarılısı hiç kuşkusuz, alanın Amerikalı öncülerinden Henry Remak'a aittir:

“Mukayeseli edebiyat, belirli bir ülkenin hudutları dışındaki edebiyatın incelenmesi ve edebiyat ile güzel sanatlar (resim, heykel, mimari, musiki gibi), felsefe, tarih, sosyal bilimler (siyaset, iktisat, sosyoloji gibi) fen, din ve bunun gibi diğer bilgi ve inanç sahaları arasındaki münasebetin araştırılmasıdır. Kısaca, mukayeseli edebiyat bir edebiyatın bir başkası veya başkalarıyla mukayesesi ve edebiyatın insan ifadesinin diğer alanları ile karşılaştırılmasıdır.” (Enginün, 1992, 17). (Ayrıca bkz. Emer Kıziler, 2019, 166).

O halde karşılaştırmalı edebiyatbilimi çalışmaları edebiyatı; felsefe, psikoloji, sosyoloji, teoloji gibi sosyal bilimlerin yanı sıra doğa bilimleri çatısına giren farklı uzmanlık alanlarıyla ve mimari, resim, fotoğraf ve sinema gibi güzel sanatların farklı dallarıyla ilişkilendirir; edebiyatla farklı ‘sanatlar ve disiplinler arasında’, hatta insana dair her şeyle ilişkiler kurarak, daha doğrusu bunlar arasında zaten var olup tam olarak farkına varılamamış olan türlü ilişki ve etkileşimleri açığa çıkararak çalışmalara daha kapsamlı ve üst bir bakış açısı kazandırır.

Kefeli, bizim bu çalışmada biri roman diğeri sinema filmi kategorisindeki iki farklı medya, iki farklı sanat dalı arasındaki tematik ortaklığı araştırarak gerçekleştirmeye çalıştığımız edebiyat-sinema medyaları arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı edebiyatbilim çalışmalarındaki yerini aydınlatacak şu önemli açıklamayı yapıyor:

“20. yüzyılda romanın bir uzantısı olarak algılanan sinemanın gelişmesi ile oluşan bazı modern kültür problemlerinin çözülmesinde de iki ayrı türün yakınlaşması, hikâye veya romanın senaryolaştırılmasında uygulanan tekniklerin incelenmesi gibi meselelerde iki ayrı tür ve tekniğin mukayesesi karşılaştırılmalı edebiyat araştırmaları içinde bir alt grup oluşturularak incelenir. (...).” (Kefeli, 2000, 20-21).

Edebiyat ve sinema, özellikle de edebiyatın en popüler türü olan roman ve sinema arasındaki etkileşim ve ilişkiler ağı, 20. ve 21. yüzyılların ileri teknoloji dünyasında oldukça yoğun bir nitelik almıştır. Bu şekilde sinema ve roman birbirinden beslenen, hatta daha ziyade birbirleriyle simbiyotik bir ilişki içine giren iki toplumsal iletişim aracı olurlar. Şöyle ki:

“Sinema ve roman yani iki toplumsal iletişim aracı rekabete ve tesire dayanmayan günün koşullarına uyum sağlayabilmek için birbirinden yararlanma ve birbirini tamamlama diye adlandırabileceğimiz tuhaf bir ilişki içine girerler. 21. yüzyıla hazırlanan insanoglu hızla ilerleyen teknoloji karşısında hayal gücünü bir kitabın sayfaları arasına sığdıramamakta ve muhayyilesini artık resmin engin dünyasına teslim ederek işletmek istemektedir. Radyonun ilk icat edildiği yıllarda bir hikâye o garip kutudan çıkıp nasıl odamıza ulaşıyor ve hayal gücümüz ile beslenerek odalarımızda yeniden yaşıyorsa

sinema da göze ve kulağa hitap ederek beynimizde tablolar halinde yaşanmaya başlamaktadır.” (Kefeli, 2000, 21).

4. Eğitim Kavramı ve Eğitim Sorunsalı

Eğitim sözcüğünün kökeni Latince'ye dayanır. İngilizce'deki karşılığı “education”, Almanca'da “die Erziehung” ve Fransızca'da “éducation” şeklindedir. Kavramın sözlük anlamlarının açılımına TDK'daki tanımla başlayalım:

“1. isim Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye
2. eğitim bilimi Eğitim bilimi.” (tdk.gov.tr, 2019).

Eğitim Bilimleri Sözlüğü'nde “(b)ireyin davranışlarında, kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı ve istendik bir davranış değişikliği oluşturma süreci()” (eğitimhane.com.tr, 2019) olarak tanımlanan kavramın, Almanca Sözlüklerdeki eğitim tanımları da şöyledir: “Erziehung: jede planmäß.geist.u. körperl. Einwirkg. auf d. Entwickl. bes. d. Kindes u. Jugendliche Gewöhnug, Vorbild u. Lehre v. Eltern, Gesellschaft u. Erziehern. – Pädagogik.” (*Das Moderne Hand-Lexikon*, 1978, 228). *Wahrig* ve *Duden* Sözlüklerinde eğitim şöyle tanımlanmıştır:

“Erziehung: planmäßige u. zielvolle Einwirkung auf junge Menschen, um sie mit all ihren Fähigkeiten u. Kräften geistig, sittl. u. körperl. zu formen u. zu verantwortungsbewußten u. charakterfesten Persönlichkeiten heranzubilden; jmdm. eine gute -angedeihen lassen, geben, zuteil werden lassen; (...). (*Wahrig*, 1991, 438).

Er/zie/hung, die; -: 1. Das Erziehen: sie haben ihren Kindern eine gute E. Gegeben. sinnv. : Ausbildung. Zus. : Kinder-, Körper-, Sexualerziehung. 2. Das Erzogensein, anerzogene gute Manieren: ihm felt jegliche E. sinn.: Benehmen.” (*Duden*, 1985, 240).

Tanilli'nin belirttiği gibi, örneğin Fransızcasını temel alırsak; Latince kökenli bu kavramda şu iki sözcük öne çıkmaktadır. Yazar bunu şöyle açıklıyor: “Educere, “çıkarmak”, “dışarıya koymak demek” demek; ötekisi educare ise, hayvanları ya da bitkileri yetiştirme, giderek çocuklara özen gösterme anlamında. Etimoloji, çoğu kez ipucu verir; ama şu iki kökten ikincisi, ihtiyaçlara uygun olmalı ve sonunda terim olup çıkmış(tır).” (Tanilli, 2007, 12). Ancak bireyin ve toplumun biçimlenmesinde çok önemli bir rol oynayan bu kavram, tarihsel süreç içinde türlü maceralar yaşar; özellikle sınıflı toplumlarda devlet aygıtının kendi çıkarları doğrultusunda türlü dayatmalarına maruz kalır. XIX. yüzyıl Fransızcasında, “éducation” sözcüğünün, egemen konumdaki burjuvanın (Tiers Etat) “davranış kurallarına uyarlanmak zorunda kal(ması); onun simgelerini, değerlerini başa geçiri(p), parolalara kadar al(ması)” (a.g.e.) buna örnek teşkil eder.

Eğitim olgusu içerisinde “domino-etki” sine sahip olan türlü değişkenleri barındıran bir sistemdir. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: “Eğitim politikası, eğitim felsefesi, eğitim programı, okul kültürü, okul yöneticisi, öğrenci ve veli eğitimin ilişkili olduğu sistemlerden bazıları olarak sayılabilir.” (Sarıbaş, Babadağ, 2015, 18). Eğitim sisteminin basamaklarından herhangi birinde meydana gelen aksaklık, bir önceki ya da bir sonraki basamakta sıkıntının oluşmasında tıpkı domino taşları gibi etkilidir. Birinin bozulması kaçınılmaz olarak diğerinde de bir hasara meydan açar veya tamamen yıkılmasına sebep olabilir.

Eğitim süreci içerisinde öncelikle çocuğun ebeveynleri/ ailesi ve yakın çevresiyle, ikinci olarak da okul-öğretmen-arkadaşları ile ilişkisi çok önemli bir yere sahiptir. Anne babaların eğitim düzeyi, çocuğun okula bakış açısını etkileyip biçimlendirir. Eğitimli ebeveynlerin çocuklarının eğitim-öğretim yaşamları genelde daha uzun soluklu ve sorunsuz olmaktadır. Eğitim düzeyi yüksek,

bilinçli, demokratik ve eşitlikçi aile tiplerinin yanı sıra; benmerkezci, baskıcı, dayatmacı ve antidemokratik aileler de mevcuttur. Aileden sonra da yakın çevrenin, çocukların kişiliklerinin biçimlenmesi ve gençlerin geleceğini kurlmaları üzerindeki etkisi inkâr edilemez. Ailelerin bireysel farklılıkları göz önünde bulundurmadan kendi çocuklarını, çevrelerindeki başarılı ya da özel yetenekli başka çocuklarla karşılaştırması ve aynı başarıyı kendi çocuklarından beklemesi, çocuklar ve gençler üzerinde büyük bir baskı ve yıkım oluşturmaktadır.

1900 ila 1914 yılları arasında, Almanya'da geçen trajik olayların anlatıldığı *Çarklar Arasında (Unterm Rad)* ve *Beyaz Band (Das Weiße Band. Eine deutsche Kindergeschichte)* eserlerindeki ortak tema; Batı toplumundaki ideolojik, ulusçu, yetkeci, baskıcı ve dayatmacı (anti-demokratik), ebeveyn merkezci bir eğitim anlayışıdır. 1900'lü yıllar, geleneksel toplumlardan modern toplumlara geçişin sancılı yıllarıdır; yüzyıl dönümü (Jahrhundertwende) sanayi ve makineleşme çağına girilmesinin yarattığı maddi-manevi büyük kriz dönemine karşılık gelir. İki ayrı sanat türüne mensup eserin sosyo-tarihsel arka planında, işte bu sancılı geçiş döneminin son derece ağır yaşam koşulları yer alır. Eserlerde; dönemin Almanya'sında toplumun farklı kesimlerinden gelen, ancak psikolojisi bu insanlık-dışı yaşam koşullarından bir şekilde nasibini almış huzursuz ve mutsuz bireyler ve bu bireylerin çocuklarını yetiştirme çabalarını da içeren zorlu yaşam mücadelesi anlatılır.

Karşılaştırmak üzere seçtiğimiz farklı türdeki bu iki eser, tarihsel açıdan birbirine yakın dönemlerin Almanya'sına odaklanarak eğitim sorununu eleştirel bir bakış açısıyla eleştirmiştir. Aslında Nazi soykırımına varan II. Dünya Savaşı yıllarının çok öncesinden itibaren toplumun her kesiminde uygulanan baskıcı biyosiyaset politikaları (bkz. Agamben, 2017, 143-163), özellikle (kurumsallaşmış) eğitim alanında ön plana çıkmıştır ve yeni neslin erk ve yetke (otorite) karşısında koşulsuz-şartsız itaatkâr, yetkeci kişilikler olarak biçimlenmesinde son derece etkin bir rol oynamıştır. "Kara pedagoji" ("Schwarze Pädagogik") – ki bizce bu, "Kara veba" denilen faşizmin ardında yatan en büyük etkendir – diye nitelendirilen aşırı otoriter, disiplinli, baskıcı, ideolojik eğitim-öğretim ve örgütlenme etkinlikleri çocuklar ve gençler üzerinde etkili olmuştur. (Bkz. Miller, 1983, 17-112). Reich, okulöncesi dönemdeki aile-içi eğitimde "(b)uyurgan devlet(in) (...) baba tarafından temsil edil(diğini)" belirtir. Baba, aile kurumu içinde "üretim sürecinde üstün kendisine takındığı tutumu benimser. Ve tez elden çocuklarına, özellikle oğullarına, yerleşik yetke (autorité) karşısında boynu büküklüğü aşılar." (Reich, 1979, 89-90; bkz. Reich, 1991). Yani inceleyeceğimiz eserlerde de söz konusu olduğu gibi, devlet erkiyle eğitimler/ öğretmenler aracılığıyla işletilen eğitim-öğretim kurumlarındaki baskıcı eğitim, aile içinde de baba figürü tarafından devralınarak aynı şekilde uygulanmaktadır.

5. *Çarklar Arasında (Unterm Rad)* ve *Beyaz Band (Das Weiße Band)* Eserlerine Eğitim Sorunsalı Ekseninde Karşılaştırmalı Bir Bakış

Ünlü Alman yazar Hermann Hesse (1877-1962) *Unterm Rad* adlı romanında ve dünyaca ünlü senarist/ yönetmen/eleştirmen Michael Haneke (1942-) *Das Weiße Band* filminde, yürürlükteki yetkeci (otoriter) eğitim dizgesini ve aile-okul-çevre birimlerinde sıkı sıkıya uygulanan bu baskıcı eğitim modelinin çocuklar ve gençler üzerindeki yıkıcı etkisini eleştirel bir dille anlatır. Sanatın farklı türlerinde olmalarına rağmen, bu iki eseri birbirine yakınlaştıran şey; işlenen 'ortak konu'dur. Hesse ve Haneke, farklı sanat dalları aracılığıyla dönem Almanya'sındaki – faşist Nazi rejimin temellerini atan – ideolojik ve baskıcı *eğitim sorunu* konusuna odaklanmıştır.

Hesse'nin inişli-çıkışlı ruh halinden, travmatik-depressif okul yıllarından esinlenerek kaleme aldığı *Unterm Rad (Çarklar Arasında)* okurlarında büyük etki ve hayranlık uyandırmıştır. Haneke, filmini siyah-beyaz karelerle ele alarak, dönemin depressif ruh hallerini izleyicilerine başarıyla yansıtmıştır. Hesse romanında, Haneke de filminde baskıcı/ dayatmacı eğitim modelinin genç beyinler üzerinde ne derinlikte izler açtığını göstermektedir.

İkisi de sanatın iki ayrı bir kolunu temsil etmesine karşın, iki eserde de tematik açıdan, 1900 ila 1914 yılları arasındaki dönem, yani 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Almanya'da ve tüm Avrupa genelinde egemen olan eğitim anlayışının eleştirisi yapılır. Dönemin ağır şartlarının gerek psikolojilere yansması gerekse insanları psiko-sosyal açıdan etki altına alması hem filmde hem de romanda tematik açıdan çarpıcı bir benzerlik göstermektedir. Eğitim sorunsalını eleştirel bir dille ele alan eserlerde, ebeveynlerin çocuklarını eğitmeye çalışırken uyguladıkları psikolojik ve fiziksel şiddet içeren yöntemlerin öz kısımla sonuçlanacak derecede baskıcı olduğu dikkati çekmektedir.

Alperen'in belirttiği gibi, *Unterm Rad* (*Çarklar Arasında*) adlı roman o dönemde yaygın olan "okul romanı" ve "okul dramı" kategorisindeki türe büyük katkıda bulunmuştur. Dönemin modası olan okul romanları, anne-babaların çocuklarını eğitmek adına takındığı sevgisiz ve sert tutumu, okulun ve öğretmenlerin öğrencilere aşırı disiplinli ve baskıcı eğitim yöntemlerini eleştirir. Hesse de *Unterm Rad* romanında, papazların/ öğretmenlerin okulda ve ebeveynlerin de aile ortamındaki bu baskıcı ve dayatmacı eğitim anlayışına karşı, kendi hayal dünyalarına sığınan ve ebeveynleriyle öğretmenlerinin isteklerine aykırı gelecek planları yapan gençlerin psikolojisini irdeler. Hesse'nin buradaki amacı Manastır gibi dinsel bir kurumu aşığılamaktan ziyade, içinde bulunduğu acılı ağır psikolojik çöküşten ve acılardan kurtulmaktır. Nitekim romanın iki ana kahramanı olan Hans ve Herman adlı iki arkadaş, aslında 1891'den 1895'e kadar Hesse'nin başından geçen olayı anlatır. (Bkz. Alperen, 1994: 22).

Hesse burada öncelikle, pek çok genç gibi kendisinin de ergenlik dönemlerinde maruz kaldığı baskıcı aile tutumunu ele alır. Biyografisinde sunduğumuz gibi, bir din adamı olan babasının baskılarıyla Malbronn İlahiyat Okulu'na gitmek zorunda kalan Hesse, bir yıl sonra buradan kaçarak ayrılır. Romanında da ana kahraman olan Hans Gieberth, küçük bir kasabada yaşayan orta gelirli memur bir babanın oğludur:

"Hans'ın üstün yeteneği konusunda kuşkuyla yer yoktu asla; okuldaki öğretmenler, konu komşu, kasabanın rahibi, öğrenci arkadaşları, herkes Hans'ın zeki bir çocuk olduğunu, kısaca sıradan bir öğrenci sayılmayacağını kabul etmekteydi. Dolayısıyla Hans'ı nasıl bir geleceğin beklediği ortadaydı, önceden belli bir şeydi bu, (...) devlet yatılı sınavını verip manastır okuluna, oradan da Tübingen'deki yüksekokula gitmek ve burayı bitirdikten sonra ya rahipler ya da öğretmenler topluluğu arasına karışmak." (Hesse,1996, 11-12).

Hans' tan beklenen; kendi isteğinin ne olduğunu hiç sorgulanmadan, hatta söz konusu bile edilmeden kendisi adına planlanıp yapması için dayatılan bir gelecek, bir eğitim planlamasıdır. Ailesinin, çevresinin ve öğretmenlerinin telkinleriyle, kendini bu sınava girerek kazanmak zorunda hisseder sonunda Hans. Kasabada Devlet Yatılı Sınavı'na girip başarılı olabilecek kapasiteye sahip olduğu düşünülen tek aday Hans Gieberth'tir. Her yıl zekâ dolu pırl pırl beyinlerin arasından en güzellerini seçip onları kendileri istekleri doğrultusunda yetiştiren sisteme yerleştiren bu sınava, Hans da hazırlanmaya başlar. Emek harcıyıp gerçekten çalışmadan asla kazanılamayacak olan bu sınava hazırlandığı için, içten içe serzenişleri olsa da aslında onur duymaktadır.

Aile içinde, yakın çevresinde ve en çok okulda öğretmenleri tarafından, yani bu üç koldan, sınava daha çok çalışması konusunda üzerinde bir baskı kurulmuştur. Adeta bir yarışa hazırlanır gibi sınavı kazanmak için oldukça sıkı ve disiplinli bir tempoyla ders çalışma sürecine girer. Ancak okul ders saatlerinden sonra bireysel olarak çalışması yeterli görülmez. Böylece okuldaki ders saatlerinden sonra okul müdürünün kendisine özel verdiği Yunanca dersleriyle ve akşamları da rahibin verdiği derslerle boğuşmaya başlar. Hans, kendisi için kurulmuş *çarklar arasında* çoktan dönüp durmaya başlamıştır. Bu *çarklara* takılmadan yol alabilmesi için kendi benliğinden, arzularından ve hatta hayal gücünden büyük ödünler vermek zorundadır Hans:

“ – Ama ya başaramazsam?” dedi Hans çekinerek. – “Başaramamak mı?” Hans'ın bu sözü hayli korkutmuştu rahip efendiyi, birden oluşu yerde durdu. Başaramamak diye bir şey asla söz konusu bile olamaz! Asla! Çıkar bu düşünceyi kafandan!” (Hesse, 1996, 19).

Tek çaresinin kendinden beklenen üstün başarıyı sergileyerek bu sınavı kazanmak olduğuna inandırılan Hans, kendini bu şekilde şartlandırarak sınava gitmek üzere hazırlanır. Başarı sözcüğünün anlamını sorgulamadan önüne konulan bu hedef, ona gurur ve kibir olarak da yansır. Çünkü ailesinin, arkadaşlarının ya da öğretmenlerinin beklentisi fazladır. Başarılı olmadığında ya çırak olacaktır, ya da bir din yardımcısı. Beklenildiği gibi Hans, bu kurulmuş zorlu çarkların ilkini başarıyla geçer. Sınavı geçen Hans yeni başladığı bu okulda aldığı derslerde üstün başarı gösterir, gerek okul müdürü ve öğretmenleri, gerekse yatakhane arkadaşlarının saygısını kazanır. Hans başarılı ve mutludur. Başarısızlığı seçenlerin ise başına gelen kaçınılmaz bir son vardır; ya ağır suçlarla cezalandırılır ya da manastırdan atılarak kendilerine umutsuz bir hayat seçerek öz kıyımına hayatlarını sonlandırır.

Başka bir yaşam düşüne sahip olan Hermann Heilner ile tanışana kadar, kendisine dayatılmış bir başarının ardından koşar Hans. Hermann Hesse ile aynı adı taşıyan Hermann Heilner yaşamı, okuldaki başarısına göre düşlemeyen bir öğrencidir. Heilner tıpkı romanın yazarı Hesse gibi manastırdaki eğitimine son verip kaçmak için elinden geleni yapmaktadır. Hans'ın içinde bulunduğu çarkları fark etmesi Heilner ile geçirdiği zamanlarda gerçekleşir:

“Senin bu yaptığın uşaklık, demişti dostu Heilner bir ara. Bütün bu çalışmalarını isteyerek ve kendiliğinden yapmıyorsun çünkü, sırf öğretmenlerden ve senin moruktan korktuğun için yapıyorsun. Diyelim sınıfta birinci ya da ikinci oldun, eline ne geçecek? Örneğin ben yirinciyim ama siz inekleyen öğrencilerden daha aptal değilim asla.” (Hesse, 1996, 95).

Bu noktada yazar, eğitim sistemindeki çarpıklıkları gözler önüne serer. Topluma üst düzey birey yetiştirmek için; çocukları sadece bilimsel bilgilerle doldurmak yerine, yaşamla iç içe geçen, yaşam pratiğinde işlerine yarayacak, onlara manevi olarak doyum sağlayacak, hayal güçlerini ve yaratıcılıklarını geliştirecek bilgiler de verilmelidir. Çocukların varlıklarındaki potansiyellerin farkına varmalarını ve bu yeteneklerini geliştirmelerini sağlamak, demokratik bir eğitim anlayışının en önemli koşuludur. Kendi becerilerinin ve isteklerinin farkına dahi varamayan baskı ve telkin altındaki genç beyinler, düşledikleri yaşama ya hiç ulaşamamakta ya da edilgen bir birey haline gelmektedirler.

Hans'ın, yaşamı düşleriyle renklerinden, hayal dünyasında masalsı yaşamlar kuran Heilner ile sıkı dostluğu, Heilner'in yatakhane bir arkadaşıyla kavga etmesi sonucu bozulur. Hans tekrar kendini derslerine verir. Aradan haftalar geçer ve Noel tatili için kendi kasabalarına giden gençler birbirlerini özlerler. Aradan geçen günlerde Heilner'i yalnız bırakan Hans, suçluluk hissiyle tekrar arkadaşlıklarını devam ettirme yolunda adımlar atar. Gittikçe büyüyen dostlukları Hans'ın başarısının düşmesine neden olur. Giderek öğretmenlerinin ve okul müdürünün tepkisini toplayan Hans, içinde bulunduğu durumdan hiç de rahatsız olmaz. Bir gün manastırdan kaçan Heilner'in intihar ettiği korkusuyla okulu telaş sarar ve babasına haber edilir. Yakın bir köyde halinden gayet memnun bir şekilde bulunan Heilner manastırdan uzaklaştırılır. Bu olay üzerine Hans gittikçe derslerden uzaklaşır, haylazlığı ve tembelliğiyle öğretmenlerin tepkisini toplar. Okul müdürü kendisiyle konuşur ve onun da manastır hayatına son verir.

Hans da tıpkı arkadaşı gibi bir daha dönmek üzere küçük kasabasına geri gönderilir. Hans'ın evdeki ilk günleri sitekler, suçlamalarla doludur. Daha sonra Hans, Flaig Usta'nın yanında çıraklığa başlar. İlerleyen günlerde Emma adındaki kızla konuşup flört etmeye çalışır. Ancak kız tarafından alayla karşılanması onu hayli hayal kırıklığına uğratar. Aştan gururu kırılan, *Çarklar*

Arası'nda ezilerek parçalanmış yaşamında tutunacak hiçbir şey bulamayan, Hans'ın cesedinin ırmakta bulunmasıyla son bulur Hesse'nin romanı.

Özyaşamöyküsel izler taşıyan romanda Hesse, yürürlükteki baskıcı eğitim sistemine kendi iç serzenişini yansıtmıştır. Eserde; ebeveynlerine, öğretmenlerine ve hatta arkadaşlarına göre sevilip sayılan bir çocuk/ bir öğrenci/ bir arkadaş olabilmek şartının, öngörülen konularda başarılı olabilmekten geçtiği kanısı sorgulanmıştır. Çocukların, genç bireylerin öz isteklerinin göz ardı edildiği, aile içinde ve okulda uygulanan eğitim yöntemlerinin telkin, dayatma ve baskıya dayandığı gözler önüne serilmiştir. Yaşamın tek anlamının, itaatkâr biçimde egemen *Çarkların* bir dişlisi haline gelmekten ibaret olduğu anlayışı eleştirilmiştir.

Das Weiße Band filmi, Kuzey Almanya'daki Eichenwald adlı hayali bir köyde geçer. Köy küçük olmasına rağmen, figür kadrosunda toplumun her kesimden bireye yer verilmiştir. Okul çağındaki çocuklar, papaz, hemşire, 1. Dünya Savaşı'nın yıkıcı ve kahredici izlerini taşıyan çiftçi bir aile, doktor ve öğretmen gibi.

Film siyah-beyazdır. Haneke'nin bir belgesel niteliği de taşıyan filminin anlatıldığı zaman diliminde renkli teknolojiye yoksunluk göz önüne alındığında, filmin siyah-beyaz olması görsellik açısından makul görülür. Haneke bunu şöyle açıklar:

“Genellikle tarih filmleri izlediğimde hikayenin doğru olduğunu bilmeme rağmen inanmakta zorlanıyorum. Bunun nedeni; görsel hafızamda bu zamanların gerek var olan videolar, gerekse resimlerden dolayı zihnimde siyah-beyaz ile ilişkilendirilmiş olması. Başka şekilde hayal etmem nasıl mümkün olabilir? Ayrıca siyah-beyaz seviyorum ve bu fırsatı bir neden olduğu zaman kaçırmam.” (indigodergisi.com, 2015).

Esasında filmde, karanlık bir köyde gerçekleşen karanlık olayların; “kara pedagoji”nin kararttığı (küçük-büyük) insan ruhlarından manzaraların anlatılıyor olması, filmin siyah-beyaz çekilmesinin en önemli gerekçesi olarak karşımızda durmaktadır.

Film köyde meydana gelen birtakım esrarengiz olaylar dizisi ve bu gizemli-tekinsiz olayların faillerinin bir türlü kesinlik kazanamaması anlatılır. “Huzursuzluk sineması”nın yönetmeni burada da izleyenlerini psikolojik açıdan bir hayli yorar, ama bir o kadar da etkisi altına alır.

Filmde olaylar, köy doktorunun evinin önünde ağaçlar arasına gerilen ince bir tele atıyla takılıp yere yığılmasıyla başlar. Bu sırada köyün ebisi özürülü oğlunu okuldan alırken, papazın çocukları Klara ve Martin ile gerçekleşen kaza hakkında konuşurlar. Ve daha sonra perdede, evde babasının yokluğundan dolayı küçük kardeşini teselli eden doktorun kızı belirir. (Haneke, 2009, 00: 04: 50).

Bunun ardından *Das Weiße Band* filminin temasını vurgulayan, filme ismini veren sekans karşımıza çıkar. Köyün papazı akşam yemeği masasının etrafında çocukları ile görünür. Gündüz ortadan kayboldukları için çocuklarını önce akşam yemeğini vermemekle, yani açlıkla cezalandırır. Ancak sonra iki oğlunu falakaya çekmeye karar verir ve çocuklarının koluna birer “Beyaz Bant” takar. Çocuklarına ‘Beyaz Bant’ın anlamını şu şekilde açıklar; kollarına takılan bu bant, beyaz renginden dolayı onların saflıklarını simgelemektedir. Çocuklar bir suç işlediği zaman kendisinin onlara taktığı bu beyaz bant, onlara suçsuz hallerini hatırlamak içindir. Bir zamanlar papazın annesi de bir kabahat işlediğinde çocuklarına aynı şeyi yapmıştır. (Haneke, 2009, 00: 09: 21). Bu veri, “kara pedagoji”nin çok daha önceki nesillerden beri uygulanmakta olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkar. Çocukların içinde buldukları durumu ağır bir şekilde cezalandıran baba figürü (papaz), onların öz güvenlerinin kırılmasına, içlerindeki yaşam sevincinin yitirilmesine yol açar.

Filmde meydana gelen ikinci önemli olay ise; tarlada çalışan köylü bir ailenin annesinin şüpheli bir iş kazasında hayatını yitirmesidir: Bu sahnede köy öğretmeni, çocuklarının kollarına “beyaz bant” takan papazın oğlunu yüksek bir köprünün üzerinde yürürken fark eder ve onu korkunç bir kazadan kurtarır. İntihara meyilli olduğu fark edilen çocuk, Tanrı'nın kendisini öldürerek cezalandırması gerektiğine inanmaktadır. (Haneke, 2009, 00: 15: 40).

Hasat dönemi başlamıştır ve bu dönemde köylüler, çoluk çocuk tarlalarda çalışırlar. Şüpheli bir şekilde ölen çiftçi kadının oğlu Max, annesinin ölümünden Baronla ailesinin sorumlu olduğunu düşünür. Ve onların bahçesindeki lahanaların hepsini kökünden söker. (Haneke, 2009, 00: 33: 12). Filmdeki bir diğer esrarengiz olay; Baron'un oğlunun kaçırılmasıdır. Kaçırılan çocuk çok kötü bir şekilde dövülür. Bunun ardından Baron'un çiftliği yakılır. İlerleyen günlerde çiftliğin kâhyasının bir bebeği dünyaya gelir. Bebek açık bırakılmış bir pencereden dolayı üşüterek ağır bir şekilde hastalanır. (Haneke, 2009, 01:05:24). Ancak pencereyi kimin açtığı tespit edilemez. Papazın kızı makasla babasının çok sevdiği kafesteki kuşu öldürür. (Haneke, 2009, 01:36:46). Bunların yanı sıra köyün ebesinin zihinsel engelli oğlu işkence edilmiş, gözleri dağlanmış bir şekilde bulunur. (Haneke, 2009, 01:46:10).

Filmin sonlarında I. Dünya Savaşı artık kendini iyice göstermiştir. Avusturya Arşidükü'nün vurulduğu haberleri yayılır. Saraybosna'da savaşı tetikleyen bu olayın ortaya çıktığı yıl, herkesin bildiği üzere 1914'tür. (Haneke, 2009, 02:02:45). Bu arada oğluna kimin işkence yaptığını öğrenen ebe, acı gerçeği öğretmene anlatır ve ardından köyden ayrılır. Ebeyle birlikte doktorun da köyden kaybolması ikisi hakkındaki şüphelerin artmasına sebep olur. Filmin son sahnelerinde ise; bizleri, bir daha geri dönmek üzere köyü terk eden öğretmen karşılar. Sonraki yıllarında terzilik yapmaya başlayan öğretmen, bir daha köye asla geri dönmez. (Haneke, 2009, 02:19:10). Filmin olaylar örgüsü kısaca yukarıda bahsedildiği gibidir. Bu siyah-beyaz karelerde savaş öncesi döneminin şiddete dayanan baskıcı eğitim metotlarının insan ruhu üzerinde yarattığı sevgisizlik ve acımasızlığa şahit olunmaktadır.

Her edebiyat eserinde olduğu gibi, filmin de bir anlatıcısı vardır. Filmdeki anlatı, köy öğretmenin ağzından yapılmaktadır. Edebi anlatım teknikleri açısından bakıldığında, konunun anlatımı "ben-anlatıcı" (ich-Erzähler) aracılığıyla gerçekleşmektedir. Anlatıcı konumundaki köy öğretmenin ağzından, yıllar önce yaşanmış esrarengiz olaylar zincirini dinleriz. Buradan da anlaşıldığı gibi olaylar, anlatıldığı zamandan çok önce yaşanmıştır. Bir tür anı niteliği taşıyan eserde anlatım zamanı ile anlatılan zaman eş değildir. Filmdeki öğretmen figürü orta yaşlı iken, anlatıcı bir hayli yaşlı ses tonuyla öğretmenin daha ileriki yaşlarda olduğunu bir göstergesidir. Anlatıcı, izleyiciye olay geçişlerini bildirmek ve önemli olayları aktarmak için ekranda belirmektedir.

Filmde gelişen şiddet unsuruna dayalı gizemli olaylar dizisinin kaynağı olarak I. Dünya Savaşı'nın öncesine egemen aşırı otoriter Protestan eğitim anlayışı, ataerki toplumsal düzenin biçimlendirdiği kadın-erkek ve ebeveyn-çocuk ilişkilerinin imlendiği savlanabilir. Bunun insanlar arasındaki ilişkilere yansımaları; iletişimsizlik, soğukluk, katılık ve duyarsızlık şeklinde sunulmaktadır. (Bkz. wordpress com, 2013).

İncelediğimiz filmde anlatılan konu kabaca, şiddetin şiddet doğurduğu gerçeğidir; baskıcı ve dayatmacı eğitim yöntemleriyle ıslah edilmeye, üzerlerinde tahakküm kurulmaya çalışılan çocuklara "eğitim" adı altında uygulanan fiziksel ve psikolojik şiddetin, onların körpe ruhlarında şiddete yönelim yarattığını ve şiddetin her tür insan ilişkisine sirayet ettiğini net olarak gözlemlemek mümkündür. Filmin konusunu özetleyen 'şiddet' ve 'şiddete dayalı eğitim' kavramları, tematik açıdan karşılaştırdığımız romanda da söz konusudur. Hem eğitim ve din kurumlarında, hem de aile içinde toplumu her yönden kısıvrak sarıp sarmalamış bir şiddet olgusu hâkimdir. Filmin figür kadrosu romana kıyasla çok daha geniştir. Bu nedenle Hesse kahramanlarının düşünce ve duygu evrenine, iç dünyalarına filmdekenden çok daha geniş bir yer vermiştir. Filmde anlatıcının içinde bulunduğu zamanla ve olayların geçtiği (anlatılan) zaman eş değildir. Olaylar, ardından zaman geçtikten sonra, anlatıcı konumundaki öğretmen tarafından anlatılmaktadır. Ancak romanda olayların yaşandığı zamanla anlatılan zaman birdir. Tanrısal (oktoryal) konumundaki anlatıcı içinde bulunulan şimdiki zamanda gelişen olayları aktarmaktadır.

Haneke filminde 'Kafkaesk' bir atmosfere sahip puslu gri, hayali bir Alman köyü kurgular. İnsanlar arasındaki ilişkiler adeta zehirlenmiştir; her tür ilişkiye korku, soğukluk, güvensizlik ve tekinsizlik duygusu sinmiştir. Köyde eril tahakküm ve iktidar kurma çabası din/ ahlak/ gelenek-görenek ya da eğitim kisvesi altında gerçekleştirilmeye çalışılır. Bu ataerki toplum yapısındaki

anlayışın uygulanmasında erkek/ eril cinsiyet başrolde olup, zirve noktasındaki “baba” figürünün hem ailenin tüm bireyleri üzerinde ve toplum yaşamında tartışılmaz üstünlüğü bulunmaktadır. Çünkü baba figürünün aile içindeki ve sosyal yaşamdaki tartışılmaz üstünlüğü esasında devlet erkini ve yetkesini temsil etmektedir.

Filmde çocuklar bir kabahat işlediklerinde çok ağır bir şekilde cezalandırılır; köyde çocuklara ve gençlere psikolojik ve fiziksel ‘şiddet’ uygulanarak ‘ahlak eğitimi’ verilir. Bu, çocukları tahakküm altına alma çabasının bir sonucudur. Nitekim yetke ve iktidar sevgi ve şefkatle değil, şiddet ve nefretle inşa edilir. Toplumun bireylerini daha çocukluk evresinde şiddet mekanizmasıyla kendi denetimi altına almaya çalışan sistem ya da devlet aygıtı, yetkeye boyun eğen tektip itaatkâr bireyler yetiştirmeyi amaçlar ve bu hedef uğruna her tür ilişkiye (en başta aile içi ilişkilere) sirayet ederek toplumu içten içe çürütüp katleder.

Baba figürü tarafından, cezalandırmak amacıyla çocukların koluna takılan “beyaz bant”; bir cezalandırmadan ziyade, ebeveynlerin sevgi, şefkat ve merhamet gibi insani duygularını yitirishlerini imler. Adeta ruhsuzlaşmış, depressif, saldırgan, mutsuz ve huzursuz insan portreleri çizen ebeveynler ve eğitmenlerden oluşan bu yetişkinler ordusunun eğitim anlayışı; şiddet ve zorbalıkla çocukları tahakküm altına almaktan ibarettir. Bu aslında, o dönem devlet aygıtının kendi çıkarları doğrultusunda, katı Hıristiyan ahlak eğitimini de devreye sokarak biçimlendirdiği başat konumdaki baskıcı eğitim anlayışının bir yansımasıdır. Kendi öz çocuklarını sevgiden mahrum eden, sevginin yapıcı gücü yerine şiddet kullanmayı yeğleyen ebeveynlerin yetiştirdikleri bu çocuklar büyüyüp yıllar sonra Hitler’i iktidara getireceklerdir. Kitleler halinde onun peşinden koşacak, onun ordusunda ön saflarda yer alacaklar ve (Heil Hitler! diyerek) kayıtsız-şartsız onun emrine amade olacaklardır. Daha da fazlası; “Çocukken kendilerine takılan beyaz bant gibi Yahudiler’e zorla kolluk takacak ve masumiyetleriyle insani erdemlerini de yitireceklerdir.” (indigodergisi.com, 2015).

Beyaz Bant filminde Haneke, I. Dünya Savaşı öncesi ve savaş başlangıcındaki dönemde aile içinde ve eğitim kurumlarında yaygın biçimde uygulanan yetkeci, baskıcı ve ideolojik eğitim-öğretim yöntemlerini anlatır. Bu şekilde filmde, II. Dünya Savaşı’nda tümüyle Hitler’in faşizmiyle özdeşleşecek ve Nazi Almanya’sına evrilecek olan yetkeci toplumsal yapının panoraması çizilir. Dünyanın neresinde olursa olsun, sevgiden mahrum bırakılarak şiddetle “eğitilmiş” olan çocukların büyüdüklerinde, travmatik yinleme dürtüsüyle *öteki*-leştirilen başkaları üzerinde şiddet uygulaması kaçınılmazdır. Dolayısıyla Haneke burada, aslında iki büyük Dünya Savaşı’nın ardındaki (çok boyutlu) etmenlerden birini oluşturan bir tehdit olarak ‘eğitim sorunsalı’na dikkat çekmek, bir anlamda insanlığı uyarmak için ‘huzursuz eder.’

Karşılaştırmak üzere seçtiğimiz biri edebiyat (roman) diğeri sinema (film) sanatına mensup olan bu iki eser, farklı sanatların/ medyaların aynı temayı işleyişinde ne gibi benzerliklerin açığa çıkabileceğine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Farklı medyaları konu ortaklığı bakımından karşılaştırdığımız bu çalışmada göstermeye çalıştığımız gibi, tematik açıdan “eğitim sorunsalı” adı altında birleşen bu iki eser, farklı medya mensubu olmalarına rağmen birbirine yakın dönemlerin Almanya’sına egemen, baskıcı/ dayatmacı eğitim anlayışının ciddi bir eleştirisini sunar. Ancak filmde, romanda anlatılanlara benzer konuların, daha sert ve ekstrem bir içerikle işlendiği ve görsel imgelerin yönetmenin yorumunu öne çıkarıp ona vurgu kattığı gözlenir. Romanda ise başkahramanı ölüme/ özkıyıma sürükleyen olaylar dizisinin anlatımında, okuyucunun düşsel yorumlarına daha çok açık kapı bırakılmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada, tarihsel açıdan 19. yüzyıl Almanya’sına odaklanan iki farklı medya türüne mensup eser; Hesse’nin *Çarklar Arasında* adlı romanıyla Haneke’nin *Beyaz Bant* filmi arasındaki güçlü tematik bağlantıları, ortak konuları olan eğitim sorunsalı ekseninde karşılaştırmalı olarak inceledik. Karşılaştırmamızda iki farklı sanat/ medya türünde yapıt söz konusu olduğundan, karşılaştırmalı edebiyat ve medyalararasılık kavramlarını da genel hatlarıyla açıklamaya çalıştık.

Bu çalışmada ortaya koyduğumuz gibi; *Çarklar Arasında* romanı ve *Beyaz Bant* filmi tarihsel ve sosyo-kültürel açıdan birbirine yakın dönemlerin Almanya'sını izlemek için uygundur. Farklı sanat/medya türlerine (edebiyat ve sinema) mensup olmalarına rağmen bu eserlerin aynı konuyu; yani bu dönemin şiddete dayanan baskıcı eğitim anlayışını/ yöntemlerini eleştirel bir bakış açısıyla işlemeleri yaptığımız karşılaştırmada belirleyici olmuştur.

Sonuç olarak bu çalışmada, biri roman diğeri film türündeki bu iki eserde, 1900 ila 1914 yılları arasındaki dönemde Almanya'da (ve aslında tüm Avrupa genelinde) egemen olan eğitim anlayışının eleştirisinin yapıldığını ortaya çıkardık. Çalışmamızda göstermeye çalıştığımız gibi, her iki Alman sanatçı da söz konusu eserlerinde, gelecek nesilleri biçimlendiren egemen eğitim anlayışındaki ve yürürlükteki eğitim politikalarındaki tutarsızlık, çarpıklık ve yanlışlıkların üzerinde durmuştur. Eğitim ve ideoloji ilişkisinin derinlikli bir analizini ve eleştirisini yapmışlardır. Her iki eserde de, çarpık eğitim anlayışları ile bunların bir doğurgusu olan (bireysel-kolektif anlamda) şiddet olgusu – ki bunun en uç noktası Dünya Savaşları gerçeğidir – arasındaki çok yönlü bağlantıların izi sürülmüştür. Metinlerdeki figürlerin öz kıyımına (intihar) ya da el kıyımına (bireysel ve kitlesel öldürmelere) varan bir şiddet cinnetine düşmeleri, bunun en önemli göstergesidir. 20. yüzyılın ilk çeyreğinde söz konusu metinlerde baskıcı ve ideolojik eğitim modellerini eleştirip bunların kaçınılmaz olarak şiddetle iç içe geçtiğini imleyen her iki sanatçının, aynı zamanda savaş eleştirisi yaptığı gerçeği açığa çıkar.

Kaynakça

- Agamben, G. (2017). *Kutsal İnsan*. Çev. İ. Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Alperen, A. (1994). *Hermann Hesse Hayatı- Sanatı- Eserleri*. İstanbul: Promete Yayınları.
- Aslan, F. (2016). “Metinsel Melezleşmeye Doğru Medya/Medyalararasılık ve Öte Türler”. *International Journal of Social Science*, Doi number: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3685>. Number: 52, Winter I, 49-56.
- Aytaç, G. (1983). *Çağdaş Alman Edebiyatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Aytaç, G. (2002). *Edebiyat ve Medya. Kitaptan Ekran Edebiyatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Aytaç, G. (2003). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Aydın, K. (1999). *Karşılaştırmalı Edebiyat Günümüz Postmodern Bağlamda Algılanışı*. İstanbul: Birey Yayınları.
- Baker, U. (2011). *Beyin Ekranı*. (Derl.) Ege Barensel. İstanbul: Birikim Yay.
- Bayram, Y. (2004). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Ve Bir Uygulama*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S:16 (Güz 2004), 69-93.
- Büker, S. (2014). *Postmodernizm ve Sinema*. (Edit.) Sabri Büyükdüvenci, Semire R. Öztürk. Ankara: Dipnot Yay. 9-12.
- Emer, F. K. (2017). *Karşılaştırmalı Edebiyatbilimine Genel Bir Bakış*, IBAD International Scientific Researches Association-Journal, 20-23.Nisan.2017, 153-160.
- Emer, F. K. (2012). “Die Imagologie Als Arbeitsbereich Der Komparatistik,” *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 8, 1-17.
- Emer, F. K. (2012). “Ein Überblick Über Die Grenzüberschreitende Entfaltung Der Komparatistik”, *Karşılaştırmalı Edebiyat Yazıları*, (Edit.) Mevlüde- Bekir Zengin. İstanbul: Kriter Yay.159-182.
- Enginün, İ. (1992). *Mukayeseli Edebiyat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Frenzel, H.A. u. E. (1987). *Daten deutscher Dichtung Chronologischer Abriß der deutschen Literaturgeschichte*, Bd. 1, München: DTV.
- Hesse, Hermann (1996). *Çarklar Arasında*. Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Can Yayınları.
- Höfling, S. (2012). Hermann Hesse “Unterm Rad”, *Literaturhausarbeit / WG 11.1* (2012/13).
- Kayaoğlu, E. (2009), *Edebiyat Biliminde Yeni Bir Yaklaşım: Medyalararasılık*, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Keleş, A. (2017). “Medyalararası Bir Yaklaşımla Uyarılma Filmler Ve Edebiyat Öğretimi”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social and Cultural Studies)*.Cilt/Volume: III, Sayı/Issue: 6, Yıl/Year: 2017, 165-176.

Kıziler Emer, F., & Şen, E. (2019). Hermann Hesse'nin Çarklar Arasında (Unterm Rad) adlı romanı ile Michael Haneke'nin Beyaz Bant (Das Weiße Band) adlı filminin tematik açıdan karşılaştırılması. *Journal of Human Sciences*, 16(2), 543-560. doi:[10.14687/jhs.v16i2.5733](https://doi.org/10.14687/jhs.v16i2.5733)

- Keleş, A. (2016). *Franz Kafka'nın Dava ve Şato Romanları'nın Film Uyarlamaları Örneğinde Edebiyat İle Film Arasında Medyalararasılık İlişkileri*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmış Doktora Tezi, Sakarya.
- Kefeli, E.(2000). *Karşılaştırmalı Edebiyat İncelemeleri*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kıziler, F. (1998). *Hermann Hesse'nin "Boncuk Oyunu" Adlı Romanındaki Ütopik Us Dünyası*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum.
- Kupfer, H. (1984). *Der Faschismus und das Menschenbild der deutschen Pädagogik*. Frankfurt a. M.: Fischer Ver.
- Miller, A. (1983), *Am Anfang War Erziehung*, Frankfurt a.M.: Suhrkamp Verlag.
- Oylum, R. (2016). *Alman Sineması*. İstanbul: Seyyah Kitap Yay.
- Öztürk, F. (2001). *Ütopyalarda Eğitim Sorunsalının Karşılaştırmalı Bir İncelemesi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim (Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri) Ana Bilim Dalı. Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Reich, W. (1979). *Faşizmin Kitle Ruhunu Anlayış*. Çev. B. Onaran. İstanbul: Payel Yay.
- Reich, W. (1991). *Dinle Küçük Adam*. Çev. H. Portakal. İstanbul: Yaprak Yay.
- Rothmann, K. (2003). *Kleine Geschichte der deutschen Literatur*, Stuttgart: Reclam Ver.
- Rousseau, A.M., Pichois, Cl. (1994). *Karşılaştırmalı Edebiyat*. Çev. M. Yazgan. Ankara: MEB Yay.
- Sarıbaş, S., Babadağ, G. (2015). "Temel Eğitimin Temel Sorunları". *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*. 3 (1), 18-34.
- Tanilli, S. (2007). *Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz?*. İstanbul: Alkim Yay.
- Zeller, B. (1997). *Hermann Hesse*. Çev. K. Şipal. İstanbul: Afa Yay.
- Zemanek, E. (2012). *Komparatistik*. Berlin: Akademie Ver.

Diğer Kaynaklar:

- Duden. Bedeutungswörterbuch* (1985). Mannheim.Wien.Zürich: Duden Ver.
- Wabrig. Deutsches Wörterbuch* (1991). Gütersloh.München: Bertelsmann Lexikon Ver.
- Das Moderne Hand-Lexikon. Wissen von A-Z*. (1978). Stuttgart. Hamburg. München: Knaur Ver.

İnternet Kaynakları:

- Haneke Michael, *Das Weiße Band. Eine deutsche Kindergeschichte*, (*Beyaz Bant. Bir Alman Çocuk Öyküsü*). <https://www.fullhdfilmsitesi1.net/beyaz-bant-the-white-ribbon-turkce-dublaj-izle.html> (Erişim tarihi: 02.04.2019).
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ca8d29a915154.06407438 (Erişim tarihi: 06.04.2019).
- <http://www.egitimhane.com/egitim-bilimleri-sozlugu-d16796.html> (Erişim Tarihi: 06.04.2019).
- <http://www.kinomachtschule.at/data/weisseband.pdf> (Erişim Tarihi: 23.03. 2019).
- <https://indigodergisi.com/2015/08/fasizmin-kokeni-beyaz-bant/> (Erişim Tarihi: 30.03.2019).
- <https://independentliterature.wordpress.com/2013/11/26/michael-haneke-das-weise-band-film-analizi/>.(Erişim tarihi: 02.04.2019).

Extended English Summary

Hermann Hesse (1877-1962), one of the most renowned and well-known Nobel laureates in German literature, is the first years of the 20th century, described in his novel, *Beneath The Wheel (Unterm Rad, 1906)*. The White Ribbon of Michael Haneke, one of the world-renowned screenwriters and directors of contemporary *German cinema. A German Children's Story. (Das Weiße Band. Eine deutsche Kindergeschichte, 2009)* is the film of the outbreak of World War I 1913-1914 years. The main point of criticism in both works is the criticism of education and ideological education policies that dominated the period. One of the works we selected as the subject of the novel and the other is a film script, two of them in terms of thematic terms, cover the period between 1900 and 1914. In other words, in the first quarter of the 20th century, the criticism of education in

Germany and all over Europe is criticized. In this study, we will compare the two German pieces with each other on the basis of this common subject. We will limit the comparative analysis of the education problem in selected works to the first quarter of the 20th century based on the time periods described in the works. Within the scope of our study, we will present a critique of the ideological education concept that dominated this period Germany and at the same time laid the foundations of World War I.

The theme (educational problematic), which includes two different types of works, called *Between The Wheels* (Unterm Rad) and *The White Ribbon* (Das Weiße Band), was created in different time periods by the author (Hermann Hesse) and the director (Michael Haneke) of the study. Although the creation dates are different, we present the work around the same subject; the effect of war psychology and the pressure of the upper forces on society is an undeniable fact on education and on the formation of education and morality of the young generation. This shows us how severe the psychological situation in the early years of the 20th century. We will try to clarify that the parents are not aware of the ways in which their methods of education or discipline have been made to ensure their children are disciplined. Prior to World War II, the policy of the Germans in every segment of the society by granting them the right to the last period of the fascist regime was highly influential in psychological and socio-economic terms. The reflection of this situation on education has led to profound effects on the productivity of the generation. Education and organization activities were especially influential on the young people by Nazis. In the same rigor, Haneke also shows the depth of the problem in the film on young minds. Our study will be effective in clarifying the negative effects of the mood of a society in which violence is prone to depressive and social relations is extremely cold.

When we consider these two different types of work, we will be able to use the comparative method of literature and we will have an idea about the applicability of literature in the world of cinema with the method of mediation. We will see that comparative literature can be compared not only with similarities, differences or parallels, but also with a different media. This study will be a good example to the concept of mediation, although it is limited to thematic.

The White Ribbon (Das Weiße Band) (2009), which was directed by the renowned director Haneke in Germany, won the Best Film Award in Cannes. Haneke was able to take the film in black and white and completely reflect the traces of that period.

Inspired by Hermann Hesse's life and years of psychological depression, the work that he wrote drew considerable influence on his readers. One of the reasons for this is that parents of children in almost every age are largely influential in their choice of school or profession.

With this study, it is aimed to shed light on the effects of family communication, which is one of the smallest institutions that make up the society and society. In this way, we hope to achieve a more productive society without individual values and self-efficacy being judged and even without being put in print.